

Zbigniew Hojka

Uniwersytet Śląski w Katowicach

ORCID 0000-0003-2169-1050

**ADOLF KAROL DYGACZ – ETNOGRAF, ETNOMUZYKOLOG,
FOLKLORYSTA, BADACZ I ZNAWCA KULTURY GÓRNEGO
ŚLĄSKA I ZAGŁĘBIA DĄBROWSKIEGO**

**Adolf Karol Dygacz - ethnographer, ethnomusicologist, folklorist,
researcher of the culture of Upper Silesia and Zagłębie**

SUMMARY

The article introduces the life and achievements of Adolf Karol Dygacz, ethnologist, musicologist and folklorist. His work pertained to gathering and registering many folk songs from the area of Zagłębie Dąbrowskie and Upper Silesia. He was an active academic and an authority in the folklore and musicology fields.

Słowa kluczowe: pieśni ludowe, folklorystyka, muzykologia, etnografia, Górny Śląsk

Key-words: folk songs, folklore, musicology, ethnography, Upper Silesia

Adolf Karol Dygacz urodził się 23 lipca 1914 r. w Droniowicach koło Lublińca w chłopskiej rodzinie Józefa i Anny z Kopycioków¹. Była to rodzina wyraźnie polska, kultywująca ludowe zwyczaje. Po latach wspominał „Jak sięgam pamięcią, w domu zawsze się śpiewało. Pieśń rozbrzmiewała na zabawach, weselach, podczas pracy w polu”². Jego dzieciństwo przypadało na lata wojny oraz burzliwe lata powojenne, kiedy ważyły się losy przynależności państwowej Górnego Śląska. Jako dziecko rozdawał ulotki przed polsko-niemieckim plebiscytem

¹ Archiwum Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach (dalej AUŚ), Akta osobowe Adolfa Dygacza; *Dygacz Adolf Karol, doc. dr hab.*, [w:] *Non omnis moriar: Zmarli pracownicy Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach 1968–2008*, red. Antoni Barciak, Katowice 2008, s. 76.

² B. Szmatoch, *Profesor Adolf Dygacz 23.07.1914–6.04.2004*, „Gazeta Wyborcza” z 15 kwietnia 2004, s. 8.

górnśląskim mającym miejsce w marcu 1921 r. Już w czasie nauki w szkole powszechnej w rodzinnych Droniowicach wykazywał niezwykle uzdolnienia. Skłoniło to niezamożnych rodziców do dalszego kształcenia syna – w latach 1930–1934 Adolf uczęszczał do Niższego Seminarium Duchownego Ojców Oblatów w Lublińcu. Tam też jego wielką pasją stała się muzyka. Już jako uczeń szkoły średniej zbierał i zapisywał pieśni ludowe. Czesne odpracowywał w zakonnej drukarni. W czasie pobytu w szkole poważnie zachorował. Z pomocą przyszła mu wtedy rodzina polskich działaczy narodowych w Lublińcu – Józefa i Wojciech Liberkowie³. Dalej kontynuował naukę w Państwowym Gimnazjum Klasycznym im. Adama Mickiewicza w Katowicach, gdzie w 1936 r. jako ekstern złożył egzamin maturalny⁴.

Po maturze podjął studia prawnicze na Uniwersytecie Warszawskim. Jednocześnie wrócił do swojej wielkiej pasji jaką była muzyka, uzupełniając w tym zakresie swoje wykształcenie. W trakcie studiów, w latach 1937–1938, został powołany na kurs dla Podchorążych Rezerwy w Grodnie⁵. Po zakończeniu kursu wrócił na studia, ale zostały one przerwane przez wybuch II wojny światowej. Jako oficer rezerwy brał udział w wojnie obronnej we wrześniu 1939 r., w czasie której dostał się do niemieckiej niewoli⁶. Po ucieczce z niej wrócił na Górny Śląsk, gdzie podjął pracę jako pielęgniarz w Zakładzie dla Umysłowo Chorych im. św. Józefa w Pruszkowie koło Opola. Jednocześnie czynnie uczestniczył w ruchu oporu – organizacji konspiracyjnej na terenie okupowanego Górnego Śląska. W 1940 r. zawarł związek małżeński z Klarą Goluzdą, który później zaowocował przyjściem na świat dwojga dzieci: Kornelii⁷ i Andrzeja. W styczniu 1941 r. został aresztowany przez opolskie gestapo. Przebywał w więzieniach w Opolu, Bytomiu i Katowicach⁸. Skazano go na sześć lat ciężkiego więzienia za

³ Tamże.

⁴ Z. Hojka, *Adolf Dygacz (1914–2004) muzykolog*, [w:] *Ludzie bliscy i dalecy. Biogramy postaci związanych z III Liceum Ogólnokształcącym im. Adama Mickiewicza w Katowicach*, red. Z. Hojka, A. Różycka, t. 2, Katowice 2016, s. 77; K. Turek, *Adolf Dygacz – zarys życia i działalności*, [w:] *Adolf Dygacz 1914–2004. Życie i działalność*, Katowice 2007, s. 7, 10; A. Wójcik, *Od Droniowic do Katowic. Rzecz o Adolfie Dygaczu*, „Śląsk” 2004, nr 6, s. 46.

⁵ AUŚ, Akta osobowe Adolfa Dygacza; „*Dygacz Adolf Karol, doc. dr hab.*, [w:] „*Non omnis moriar*”..., s. 76.

⁶ J. Dygacz, *Adolf Dygacz – mąż, przyjaciel, pedagog. Wspomnienie*, [w:] *Adolf Dygacz 1914–2004. Życie i działalność*, Katowice 2007, s. 44.

⁷ Kornelia Dygacz-Nagy etnografka. Autorka monografii: *Instrumenty muzyczne w świetle polskich zagadek ludowych* (1977), *Widowisko „Gorejący skarb” Ludwika Kobieli jako źródło śląskiego folkloru muzycznego* (1981), *Górnictwo i tradycje muzyczne* (1982), *Ludowe przepowiednie pogody i urodzaju na Śląsku* (1983), *Ludowe pieśni górnicze Zagłębia Dąbrowskiego w literackim przekazie Zofii Bukowieckiej* (1986), „*Nie masz ci to jak górnikom*” – *katowicki folklor górniczy* (1987), *Jan Fojcik – działacz, organizator, publicysta i kronikarz ruchu śpiewaczego na Śląsku* (1989).

⁸ K. Turek, *Adolf Dygacz – zarys życia...*, s. 7.

przygotowywanie zamachu stanu. Odsiadywał go w raciborskim więzieniu. Jego współtowarzyszem z celi był przez pewien czas Franciszek Blachnicki, który rozpoczął właśnie swoją przemianę duchową⁹. Pomimo ciężkich warunków bytowych Adolf Dygacz miał możliwość gry na organach w więziennej kaplicy. Jednocześnie zbierał i zapisywał pieśni więzienne i konspiracyjne. Z narażeniem życia rozprawdzał wśród współwięźniów, znalezione za ołtarzem, dzieła Prusa i Sienkiewicza. Podczas ewakuacji więzienia udało mu się uciec. Wraz z innymi zbiegami wybudował bunkier nad Odrą, w którym ukrywał się do wkroczenia Armii Czerwonej w styczniu 1945 r.¹⁰

Po zakończeniu działań wojennych powrócił do przerwanych studiów prawniczych. Kontynuował je w Państwowej Wyższej Szkole Administracji Gospodarczej w Katowicach, w latach 1945–1948. Wrócił również do swojej wielkiej pasji – muzyki. Studiował ją w latach 1945–1948 na Wydziale Wychowania Muzycznego Państwowej Wyższej Szkoły Muzycznej w Katowicach¹¹. W 1947 r. rozpoczął współpracę z „Trybuną Robotniczą”, na łamach której publikował artykuły problemowe z dziedziny organizacji ruchu muzycznego oraz zamieszczał recenzje dotyczące wydarzeń muzycznych w regionie: koncertów, premier operowych i operetkowych, prezentował sylwetki twórców i wykonawców¹². Później sporadycznie pisywał dla „Panoramy”, „Poglądów” oraz „Życia Śpiewaczego”¹³. Dzięki jego publikacjom melomani na bieżąco otrzymywali informacje o wydarzeniach kulturalnych, głównie muzycznych, odbywających się w okolicy. Jako krytyk muzyczny w swych pierwszych artykułach był zmuszony zamieszczać ideologiczne wtręty zgodne z wolą partyjnych decydentów. Taka postawa była swoistym kamuflażem stosowanym przez zdecydowaną większość pisarzy i dziennikarzy, warunkiem przetrwania lub zaistnienia. O samodzielnych wypowiedziach, niezgodnych z panującą wtedy ideologią, w tym okresie nie można było nawet pomarzyć. Każda próba samodzielności na łamach ówczesnej prasy w najlepszym wypadku kończyła się odrzuceniem artykułu przez cenzurę oraz zakazem publikacji kolejnych tekstów¹⁴.

⁹ Franciszek Blachnicki (1921–1987) – ksiądz katolicki, twórca Ruchu Światło-Życie.

¹⁰ B. Szmatloch, *Profesor Adolf Dygacz...*, s. 8.

¹¹ AUŚ, Akta osobowe Adolfa Dygacza; D. Kaszuba, *Krytyka artystyczna Adolfa Dygacza*. Katowice–Ustroń 2004, s. 14–15.

¹² Recenzje dotyczyły głównie koncertów i przedstawień w Filharmonii oraz w sali Wyższej Orkiestry Symfonicznej Polskiego Radia w Katowicach, Operze Śląskiej w Bytomiu, a także w Operetce w Gliwicach. Pierwsze recenzje Adolfa Dygacza dotyczyły występu chóru „Harfa” na Śląsku: „Trybuna Robotnicza”, nr 134 z 22 maja 1948, s. 6 oraz „Trybuna Robotnicza”, nr 144 z 2 czerwca 1948, s. 8.

¹³ A. Wójcik, *Niech pióro chyżo pomyka... Szkic do portretu Adolfa Dygacza – uczonego i publicyisty*, [w:] *Adolf Dygacz 1914–2004. Życie i działalność*, Katowice 2007, s. 22.

¹⁴ A. Wójcik, *Co nieco o publicystyce i społecznej aktywności Adolfa Dygacza*, „Studia Artystyczne” 2015, nr 3, s. 27.

W 1948 r. podjął studia z zakresu teorii muzyki na Wydziale Kompozycji i Teorii Muzyki katowickiej uczelni, które ukończył trzy lata później¹⁵. W tym samym czasie był słuchaczem muzykologii na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Grał na organach, fortepianie, instrumentach szklanych, a nawet diabelskich skrzypcach¹⁶. Najbardziej interesował go jednak śpiew. Uwielbiał śpiewać, pomimo że nie miał większych predyspozycji wokalnych. We wrześniu 1949 r., prawdopodobnie z inspiracji Józefa Ligęzy¹⁷, związał się z istniejącym od 1910 r. Związkiem Śląskich Kół Śpiewaczy. W 1955 r. zamieścił na łamach „Trybuny Robotniczej” artykuł *Śląskowi potrzebne jest pismo muzyczne*¹⁸, który wyraźnie świadczył o swoistym „wyzwoleniu” się Dygacza spod kurateli partyjnych mocodawców w gazecie. W tym czasie Dygacz zaczął kształtować swój warsztat dziennikarski. Jako dziennikarz był samoukiem, nabywającym umiejętności w trakcie bieżącej pracy dziennikarskiej. Posiadał zmysł obserwacyjny, poparty fachową wiedzą¹⁹. Dbął o właściwe miejsce sztuki muzycznej w życiu społecznym²⁰.

W 1951 r., przed uzyskaniem dyplomu z zakresu polskiej folklorystyki muzycznej, rozpoczął pracę na swojej rodzimej uczelni – Państwowej Wyższej Szkole Muzycznej w Katowicach. Słuchaczy: teorii muzyki, kompozycji oraz dyrygentury, zaznajamiał z muzycznym folklorem górnośląskim i polskim. Prowadzone przez niego zajęcia charakteryzowały się niekonwencjonalnymi metodami, były pełne humoru. Studenci je uwielbiali²¹. W czasie pierwszego spotkania ze studentami wykonywał najczęściej nieprzyzwoitą pieśń. Niejednokrotnie była to *cantilena inhonesta* Mikołaja z Koźła²². Jako pedagog zajmował się teorią muzyki oraz problemami wychowania muzycznego, natomiast jako badacz interesował się zagadnieniami muzyki ludowej oraz pieśni górniczych i hutniczych.

¹⁵ AUŚ, Akta osobowe Adolfa Dygacza; *Dygacz Adolf Karol, doc. dr hab.*, [w:] „*Non omnis moriar*”..., s. 76; D. Kaszuba, *Krytyka artystyczna Adolfa Dygacza...*, s. 14–15.

¹⁶ Diabelskie skrzypce – ludowy instrument muzyczny wyglądem przypominający miotłę.

¹⁷ Józef Ligęza (1910–1972) etnograf, działacz amatorskiego ruchu artystycznego na Górnym Śląsku. W latach 1945–1964 prezes, a od 1967 r. wiceprezes Związku Śląskich Kół Śpiewaczy. Od 1965 r. dyrektor Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu. Szerzej patrz: J. Fojcik, *Józef Ligęza, „Życie Śpiewacze”* 1973, nr 2, s. 20–21.

¹⁸ A. Dygacz, *Śląskowi potrzebne jest pismo muzyczne*, „Trybuna Robotnicza” nr 268 z 10 listopada 1955, s. 3.

¹⁹ A. Wójcik, *Co nieco o publicystyce...*, s. 27–28.

²⁰ D. Kaszuba, *Krytyka artystyczna Adolfa Dygacza...*, s. 132.

²¹ A. Wójcik, *23.07.1914–6.04.2004 Adolf Dygacz in memoriam*, „Gazeta Uniwersytecka Miesięcznik Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach”, nr 7 (117), kwiecień 2004, s. 42–43.

²² *Cantilena inhonesta (Piosenka nieprzyzwoita, Skarga na pannę)* – pieśń żakowska, zapisana przez Mikołaja z Koźła na początku XV w. Do 2013 r. uważana była za najstarszy polski erotyk. Adolf Dygacz dokonał rekonstrukcji muzycznej tej pieśni. Opublikował ją w pracy *Rzeka Odra w Polskiej pieśni ludowej*. Zob. M. Włodarski, *Wstęp*, [w:] *Polska poezja świecka XV wieku*, Wrocław 1997, s. LXXXVII–LXXXVIII.

Był pionierem badań naukowych dotyczących kultury ludowej polskich grup zawodowych, zwłaszcza górników naftowych i hutników szkła. Zbierał i rejestrował liczne pieśni ludowe, opowieści, anegdoty, przysłowia, bajki i zagadki. Prowadził badania terenowe na Górnym Śląsku. W latach 1950–1955 pod kierunkiem Józefa Ligęzy uczestniczył w Akcji Zbierania Folkloru Muzycznego, zainicjowanej przez Państwowy Instytut Sztuki w Warszawie²³. Ponadto badał folklor miejski, głównie robotniczy, szczególnie w grupach zawodowych hutników i górników. Od 1961 r. współpracował z Międzynarodowym Centrum do Badań nad Pieśnią Robotniczą w Budapeszcie.

W 1952 r. na Uniwersytecie Jagiellońskim obronił pracę magisterską pt. *Charakterystyka pieśni ludowej na Śląsku Opolskim*²⁴. Szczególnym sentymentem darzył pieśni górnicze, w których widział zarówno pierwiastki folkloru chłopskiego, jak i rzemieślniczego²⁵. W połowie lat 50. opublikował *Śpiewnik pieśni górniczych*²⁶, którego celem było propagowanie utworów tego rodzaju. W publikacji zamieścił 75 pieśni, zebranych w 38 miejscowościach Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego. Znalazły się tam zarówno pieśni o starym rodowodzie, jak i te nowe. Wśród nich wyróżniają się zwłaszcza pieśni o tzw. treści historycznej, społecznej, bezrobociu, ale również tzw. zalotne. Ze względu na istniejącą sytuację polityczną w śpiewniku znalazły się wyłącznie utwory świeckie. *Śpiewnik pieśni górniczych* stawiał sobie za cel ich upowszechnienie. W takim samym celu Dygacz zamieszczał pieśni na łamach bardzo wtedy popularnych kalendarzy śląskich oraz górniczych – kalendarze miały tę zaletę, że docierały do szerszych kręgów społecznych²⁷.

Dygacz nie ograniczał się tylko do publikacji utworów, starał się je również omawiać oraz interpretować²⁸. Pieśń górnicza była również przedmiotem jego rozważań w publikacji *Pieśni górnicze. Studium i materiały*²⁹, która stała się podstawą pracy doktorskiej obronionej w 1962 r. na Uniwersytecie Wrocławskim³⁰. Zadanie poznawcze miała również antologia *Śląskie pieśni powstańcze*, której do-

²³ J. Sobieska, *Folklor muzyczny w praktyce i nauce*, [w:] *Polska współczesna kultura muzyczna 1944–1964*, red. E. Dziębowska, Kraków 1968, s. 169, 173; K. Turek, *Józef Ligęza (1910–1972) – działalność kulturalna i naukowa*, [w:] *Taż, Sylwetki zbieraczy i badaczy muzycznego folkloru Śląska*, Katowice 2001, s. 105–106.

²⁴ *Dygacz Adolf Karol, doc. dr hab.*, [w:] „*Non omnis moriar*”..., s. 76.

²⁵ K. Turek, *Pieśni górnicze w badaniach naukowych Adolfa Dygacza*, [w:] *Współczesność spadkobierca tradycji. Z problematyki śląskiej kultury muzycznej*, Katowice 2000, s. 95–105.

²⁶ A. Dygacz, *Śpiewnik pieśni górniczych*, Katowice 1956.

²⁷ K. Turek, *Pieśni górnicze jako element refleksji naukowej Adolfa Dygacza*, [w:] *Adolf Dygacz 1914–2004. Życie i działalność*, Katowice 2007, s. 13.

²⁸ A. Dygacz, *Śląskie pieśni powstańcze 1919–1921*, Katowice 1958.

²⁹ A. Dygacz, *Pieśni górnicze. Studium i materiały*, Katowice 1960.

³⁰ AUŚ, Akta osobowe Adolfa Dygacza; *Dygacz Adolf Karol, doc. dr hab.*, [w:] „*Non omnis moriar*”..., s. 76.

datkowym celem było utrwalanie w społeczeństwie tradycji powstań śląskich³¹. Stopniowo rozszerzał swój obszar badań na pieśń hutniczą, co zaowocowało artykułem *Polska pieśń górniczo-hutnicza*³². Dygacz dokonywał analizy rzeczowej pieśni. Starał się wykazać różnice folkloru górniczego w odniesieniu do folkloru wiejskiego i robotniczego. Próbował określić zasięg, podobieństwa, ale również różnice, między pieśniami z Górnego Śląska oraz tymi występującymi na Morawach, Łużycach i Węgrzech³³. Zebrane przez Dygacza pieśni stanowiły doskonały materiał źródłowy, który posłużył późniejszym badaczom do opracowania monografii i artykułów o charakterze analityczno-interpretacyjnym³⁴. W 1966 r. opublikował pracę *Rzeka Odra w polskiej pieśni ludowej*, dzięki której został trzy lata później mianowany docentem etatowym³⁵. W katowickiej Państwowej Wyższej Szkole Muzycznej wykładał przedmioty teoretyczne oraz prowadził seminaria. Był niezrównanym mistrzem dbającym o swoich podopiecznych. Zachęcał magistrantów i doktorantów nie tylko do pisania prac ale również publikowania artykułów popularnonaukowych oraz recenzji na łamach lokalnej prasy. Dawał wskazówki, zachęcał i inspirował. Zwykł mawiać „Ochoczno ruszaj piórem, niech chyżo pomyka”³⁶. Pod jego kierunkiem powstał cały szereg prac poświęconych teorii muzyki oraz wychowaniu muzycznemu³⁷. Adolf Dygacz opracował, a następnie w 1960 r. opublikował, *Materiały do bibliografii piśmiennictwa śpiewaczego na Śląsku w latach od 1890 do 1960*³⁸.

W konsekwencji przemian społecznych i politycznych zaistniałych w Polsce w 1956 r., będących skutkiem protestów społecznych, nawiązał i utrzymywał ożywione kontakty międzynarodowe, m. in z folklorystami z *Deutsche Akademie der Wissenschaften* w Berlinie, *Verband der Vereine für Volkskunde* w Marburgu oraz *Československá Akademie Ved* w Pradze³⁹.

W 1969 r. zakończył wieloletnią współpracę z „Trybuną Robotniczą”, na łamach której opublikował około 2000 artykułów⁴⁰. Zbiegło się to z podjęciem współpracy z radiem i telewizją. W tym pierwszym, w rozgłośni katowickiej,

³¹ K. Turek, *Pieśni górnicze jako element refleksji naukowej...*, s. 12–13.

³² A. Dygacz, *Polska pieśń górniczo-hutnicza*, „Literatura Ludowa” 1964, nr 4–6, s. 93–110.

³³ A. Dygacz, *Pieśń górnicza na Śląsku*, „Śląsk Literacki” 1953, nr 8, s. 75–91; K. Turek, *Pieśni górnicze jako element refleksji naukowej...*, s. 13.

³⁴ K. Turek, *Adolf Dygacz – zarys życia...*, s. 8.

³⁵ *Dygacz Adolf Karol, doc. dr hab.*, [w:] „Non omnis moriar”..., s. 76.

³⁶ A. Wójcik, *Niech pióro chyżo pomyka...*, s. 21.

³⁷ *Dygacz Adolf Karol, doc. dr hab.*, [w:] „Non omnis moriar”..., s. 76.

³⁸ A. Dygacz, *Materiały do bibliografii piśmiennictwa śpiewaczego na Śląsku w latach od 1890 do 1960*, [w:] *Księga Pamiątkowa jubileuszowego Zjazdu Śpiewaków Śląskich w 1960 roku*, Katowice 1960.

³⁹ K. Dygacz, *Indywidualność Adolfa Dygacza w świetle jego korespondencji*, [w:] *Adolf Dygacz 1914–2004. Życie i działalność*, Katowice 2007, s. 46–47.

⁴⁰ A. Wójcik, *Niech pióro chyżo pomyka...*, s. 21; A. Wójcik, *Co nieco o publicystyce...*, s. 29–37.

z ramienia śląskiej organizacji śpiewaczej wygłaszał już od 1949 r. co dwa tygodnie pięciominutowe „komunikaty”⁴¹. Z kolei w telewizji prowadził w okresie 1969–1976 cykl programów – „Z teki folklorystycznej Adolfa Dygacza”. Zarówno w radiu, jak i telewizji dał się poznać jako doskonały mówca, swoisty „gawędziarz”. Był również konsultantem programowym Polskiego Radia oraz Państwowego Zespołu Pieśni i Tańca „Śląsk”⁴². Działał aktywnie jako instruktor w Związku Śląskich Kół Śpiewaczych i Instrumentalnych⁴³.

W latach 1974–1980 był zatrudniony w Katedrze Etnografii Uniwersytetu Wrocławskiego⁴⁴, przyczyną zmiany uczelni była, jak wspominał po latach, „nieprzychylna aura” w Państwowej Wyższej Szkole Muzycznej w Katowicach⁴⁵. Ostatecznie w 1975 r. zakończył pracę na uczelni katowickiej⁴⁶.

W tym czasie Adolfa Dygacza dotknęła osobista tragedia, w 1974 r. w wieku 22 lat zmarł jego syn Andrzej. Dygacz zaniechał krytyki muzycznej, poświęcił się badaniom folklorystycznym. Zabiegał, aby pieśni ludowe nadal były w użyciu. Jako juror i organizator brał udział w przeglądach piosenki dziecięcej „Śląskie Śpiewanie”. Uczestniczył w eliminacjach, słuchał dziecięcych popisów w świetlicach i domach kultury. Zakładał polskie zespoły ludowe, nawet na Zaolziu. Szczególnie bliski był mu amatorski zespół ludowy w Książenicach⁴⁷.

Stopniowo poszerzał obszar swoich zainteresowań na Zagłębie Dąbrowskie. W okresie 1968–1972 zgłębiał tematykę pieśni ludowych ziemi będzińskiej, samorodnych pieśni rewolucyjnych z lat 1905–1907 w Zagłębiu Dąbrowskim oraz pieśni doby powstań śląskich i okupacji hitlerowskiej⁴⁸. W 1975 r. uzyskał habilitację na poznańskim Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza⁴⁹, na podstawie pracy pt. *Ludowe pieśni górnicze w Zagłębiu Dąbrowskim. Studium folklorystyczne*⁵⁰. Rozprawa ta, obok tekstów i melodii pieśni, zawierała dogłębną analizę „słowno

⁴¹ A. Wójcik, *Co nieco o publicystyce...*, s. 28.

⁴² K. Dygacz, *Indywidualność Adolfa Dygacza w świetle jego korespondencji...*, s. 52.

⁴³ Akt powołania A. Dygacza na instruktora, Archiwum Zarządu Głównego Śląskiego Zarządu Chórów i Orkiestr w Katowicach.

⁴⁴ AUŚ, Akta osobowe Adolfa Dygacza; *Dygacz Adolf Karol, doc. dr hab.*, [w:] „*Non omnis moriar*”...

⁴⁵ J. Dygacz, *Adolf Dygacz – mąż...*, s. 42.

⁴⁶ A. Wójcik, *23.07.1914–6.04.2004 Adolf Dygacz in memoriam...*

⁴⁷ B. Szmatoch, *Profesor Adolf Dygacz...*, s. 8.

⁴⁸ A. Dygacz, *Pieśni ludowe ziemi będzińskiej*, „Ziemia Będzińska” 1968, t. 1; Tenże, *Samorodne pieśni rewolucyjne Zagłębia Dąbrowskiego*, „Ziemia Będzińska” 1969, t. 2; Tenże, *Wkład Zagłębia Dąbrowskiego w samorodną pieśń okresu powstań i plebiscytu na Śląsku*, „Ziemia Będzińska” 1970, t. 3; *Samorodna pieśń okresu II wojny światowej w Zagłębiu Dąbrowskim*, „Ziemia Będzińska” 1972, t. 4.

⁴⁹ *Dygacz Adolf Karol, doc. dr hab.*, [w:] „*Non omnis moriar*”..., s. 76.

⁵⁰ AUŚ, Akta osobowe Adolfa Dygacza; A. Dygacz, *Ludowe pieśni górnicze w Zagłębiu Dąbrowskim. Studium folklorystyczne*, Katowice 1975.

-muzyczną oraz treściowo-funkcjonalną, z uwzględnieniem szerokiej gamy odniesień komparatystycznych⁵¹.

W 1980 r. został zatrudniony na stanowisku profesora na Wydziale Pedagogiczno-Artystycznym Uniwersytetu Śląskiego w Cieszynie. W latach 1982–1992 kierował Zakładem Teorii Muzyki i Folklorystyki Muzycznej w Instytucie Wychowania Muzycznego na cieszyńskim Wydziale Pedagogiczno-Artystycznym, będącym filią Uniwersytetu Śląskiego. W 1984 r., od stycznia do sierpnia, był zastępcą dyrektora Instytutu Wychowania Muzycznego⁵². Na etacie profesora w cieszyńskiej filii Uniwersytetu Śląskiego pozostał do 1995 r. Do 1999 r. prowadził tam jednak wykłady i seminaria⁵³.

Adolf Dygacz w 1985 r. zawarł związek małżeński z Janiną Lipińską⁵⁴, z którą wcześniej połączyła go pasja muzyczna⁵⁵. Małżeństwo to zapewniło mu spokojną starość i jakże potrzebną stabilizację, uchroniło go to od samotności.

Szczególną aktywność Dygacz przejawiał w latach 90. Opublikował wówczas liczne zbiory pieśni: *Śląskie pieśni ludowe. Wybór źródeł i opracowanie*⁵⁶, *Pieśni katowickie. Wybór źródeł i opracowanie*⁵⁷, *Śpiewnik pieśni Zagłębia Dąbrowskiego. Wybór źródeł i opracowanie*⁵⁸, *Pieśni powstańcze. Wybór źródeł i opracowanie*⁵⁹, *Śpiewnik pieśni lublinieckich. Wybór źródeł i opracowanie*⁶⁰, *Pieśni swawolne ze zbiorów Adolfa Dygacza*⁶¹, *Świętochłowice w pieśni ludowej*⁶² oraz *Święta Barbara w pieśniach. Źródła i dokumentacja*⁶³. W tej ostatniej pozycji, obok wyboru 50 pieśni, znalazł się obszerny komentarz omawiający m.in. historię życia św. Barbary i jej kultu oraz pochodzenie utworów. We wspomnianej publikacji poświęconej pieśniom katowickim, obok 537 utworów (tekst i melodia), Dygacz zamieścił informacje o ich pochodzeniu i miejscu wykonania, dokonał

⁵¹ K. Turek, *Adolf Dygacz – zarys życia...*, s. 9.

⁵² AUŚ, Akta osobowe Adolfa Dygacza; K. Turek, *Adolf Dygacz – zarys życia...*, s. 7–9, A. Wójcik, *Od Droniowic...*, s. 47; R. Gabryś, *Jubileusz śląskiego uczonego Adolfa Dygacza*, „Katowicki Informator Kulturalny”, 1989, nr 7–8, s. 50; A. Wójcik, *Niech pióro chyżo pomyka...*, s. 21

⁵³ *Dygacz Adolf Karol, doc. dr hab.*, [w:] „*Non omnis moriar*”..., s.76.

⁵⁴ Janina Dygacz jest autorką opracowań dotyczących twórczości Adolfa Dygacza: *Słówka z pieśni ludowych Adolfa Dygacza* (1996), *Pieśni dla dzieci i młodzieży ze zbiorów Adolfa Dygacza* (2011), *Pieśni znad Odry – Adolf Dygacz* (2019).

⁵⁵ J. Dygacz, *Adolf Dygacz – mąż...*, s. 43.

⁵⁶ A. Dygacz, *Śląskie pieśni ludowe. Wybór źródeł i opracowanie*, Katowice 1995.

⁵⁷ A. Dygacz, *Pieśni katowickie. Wybór źródeł i opracowanie*, Katowice 1996.

⁵⁸ A. Dygacz, *Śpiewnik pieśni Zagłębia Dąbrowskiego. Wybór źródeł i opracowanie*, Katowice 1996.

⁵⁹ A. Dygacz, *Pieśni powstańcze. Wybór źródeł i opracowanie*, Katowice 1997.

⁶⁰ A. Dygacz, *Śpiewnik pieśni lublinieckich. Wybór źródeł i opracowanie*, Katowice 1999.

⁶¹ A. Dygacz, *Pieśni swawolne ze zbiorów Adolfa Dygacza*, Katowice 2002.

⁶² A. Dygacz, *Świętochłowice w pieśni ludowej*, Chorzów 2004.

⁶³ A. Dygacz, *Święta Barbara w pieśniach. Źródła i dokumentacja*, Ruda Śląska 2004.

też ich analizy porównawczej. Do publikacji, spośród zgromadzonych przeszło 2500 pieśni, wybrał te utwory, które uznał za najciekawsze. Pochodziły one z reguły od sędziwych „informatorów”, głównie pracowników fizycznych⁶⁴. Dygacz wydał też wybór przysłów *Cztery pory roku ze zbiorów prof. Adolfa Dygacza*⁶⁵.

Opublikował łącznie 160 prac naukowych, w tym 12 książek. Zgromadził zbiory obejmujące ponad 12 tys. ludowych pieśni, liczne anegdoty, opowieści, bajki, przysłowia a nawet zagadki. Był również kolekcjonerem instrumentów muzycznych, głównie ludowych. Po latach pisał: „Mój dom rodzinny był rozśpiewany. Jak daleko sięgam pamięcią, przy każdej okazji starałem się utrwalić teksty, a potem także i melodie. Niemałą rolę odegrali tu moi nauczyciele, którzy wszczepili we mnie miłość i szacunek dla kultury ludowej”⁶⁶.

Działalność Dygacza miała również wymiar praktyczny, był wielkim autorytetem dla współczesnych twórców. Był inspiratorem dla Henryka Mikołaja Góreckiego. To dzięki niemu ten znany kompozytor zainteresował się i wykorzystał słynną opolską kołysankę *Kajze mi się podziół mój synocek miły*⁶⁷. Podobnie Dygacz zainspirował Kazimierza Kutza do wykorzystania tej pieśni w filmie *Sól ziemi czarnej*⁶⁸.

Wypromował ponad 200 magistrów i 14 doktorów (sześć prac doktorskich zostało wyróżnionych)⁶⁹. Wielu z jego dawnych uczniów stało się jego bliskimi przyjaciółmi, którym kazał do siebie mówić na ty i nazywać Adziem⁷⁰. Był człowiekiem wesołym i pogodnym, roztaczał wokół siebie aurę ciepła i życzliwości.

Doskonale znał śląską gwarę, zarówno tę wiejską, jak i miejską. Niejednokrotnie mówił gwarą, wplatając do rozmowy wierszyk a nawet piosenkę⁷¹. Szczególną jego umiejętnością było „indagowanie informatorów”, czyli nawiązywanie kontaktu z artystami ludowymi, podczas którego potrafił wybrać najstarsze i najwartościowsze pieśni, często już zapomniane i rzadko wykonywane.

Przez całe dojrzałe życie angażował się społecznie. Był członkiem, a następnie wiceprezesem i prezesem katowickiego oddziału Związku Kompozytorów

⁶⁴ R. Gabryś, *...wszystko przy ryneczku – Adolfa Dygacza opus magnum*, „Śląsk. Tak i Nie”. Kwartalnik Społeczno-Artystyczny 1998, nr 9, s. 68–72.

⁶⁵ A. Dygacz, *Cztery pory roku ze zbiorów prof. Adolfa Dygacza*, Katowice 2000; K. Turek, *Adolf Dygacz – zarys życia...*, s. 9.

⁶⁶ Tamże.

⁶⁷ R. Gabryś, *Opolska pieśń ludowa z zapisów Adolfa Dygacza Kajze mi się podziół mój synocek miły i jej odzwierciedlenia kompozytorskie*, [w:] *Adolf Dygacz 1914–2004. Życie i działalność*, Katowice 2007, s. 35–40.

⁶⁸ Tamże, s. 40.

⁶⁹ *Dygacz Adolf Karol, doc. dr hab.*, [w:] „Non omnis moriar”..., s. 77; J. Dygacz, *Adolf Dygacz – mąż...*, s. 42.

⁷⁰ E. Bocek-Orzyszek, *Wspomnienia*, [w:] *Adolf Dygacz 1914–2004. Życie i działalność*, Katowice 2007, s. 55; M. Panczyk, *Wielki Ślązak*, [w:] *Adolf Dygacz 1914–2004. Życie i działalność*, Katowice 2007, s. 56.

⁷¹ B. Szmatloch, *Profesor Adolf Dygacz...*, s. 8.

Polskich, przewodniczącym sekcji historycznej Katowickiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego, konsultantem Związku Śląskich Kół Śpiewaczych i Instrumentalnych. Działał m.in. w: Komitecie Nauk Etnologicznych Polskiej Akademii Nauk, Komisji Etnograficznej Oddziału Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, Komisji Historyczno-Literackiej Oddziału Polskiej Akademii Nauk w Katowicach, Międzynarodowym Centrum Badań nad Pieśnią Robotniczą w Budapeszcie, Międzynarodowej Federacji Folklorystów Muzycznych, Związku Nauczycielstwa Polskiego, Polskim Towarzystwie Ludoznawczym, Wrocławskim Towarzystwie Naukowym oraz Opolskim Towarzystwie Przyjaciół Nauk.

Za swoją działalność otrzymał liczne odznaczenia, w tym: Krzyż Kawalerski Odrodzenia Polski, Srebrny Krzyż Zasługi, Order Sztandaru Pracy II klasy oraz Złotą Odznakę Honorową „Za zasługi dla Województwa Śląskiego”⁷². Był laureatem wielu nagród, m.in.: Nagrody Komitetu ds. Radia i Telewizji, Nagrody Ministra Szkolnictwa Wyższego i Techniki, Nagrody Ministra Górnictwa i Energetyki, Nagrody Miasta Katowice w 1960 r. oraz Nagrody im. Wojciecha Korfańtego nadanej przez Związek Górnośląski w 1999 r. Otrzymał tytuł Zasłużonego Działacza Kultury. Był laureatem „Trzech Powstańczych Skrzydeł”⁷³. W 1995 r. jako pierwszy został wybrany „Ślązakiem Roku”⁷⁴.

W ostatnich latach życia wraz z żoną Janiną realizował swoją ostatnią wielką pasję – podróżowanie. Odwiedził: Italię, Hiszpanię, Portugalię, Francję, Niemcy, Litwę, Turcję i Grecję. Angażował się w działalność Bractwa Myśli Bratniej przy Związku Górnośląskim⁷⁵.

Nadal był aktywny w radzie programowej Zespołu Pieśni i Tańca „Śląsk”. Krótco przed śmiercią opracowywał wspomniany śpiewnik *Święta Barbara w pieśniach*, który zamierzał opublikować przed 90. urodzinami. Pracę tę chciał zadekować Janowi Pawłowi II. Zamierzał ją osobiście wręczyć papieżowi w Rzymie⁷⁶. Nie zdążył tego zrobić, została ona opublikowana już po śmierci Dygacza. Autor zestawiał w niej zarówno utwory pochodzące z odległej tradycji religijnej, jak i pieśni ludowe, głównie ze środowiska górniczego, które zamieścił w dziale pieśni powszechnych. Pieśni (tekst, melodia) zostały uzupełnione informacjami o ich pochodzeniu, „informatorach”, od których je pozyskano, oraz wykonawcach⁷⁷.

⁷² Z. Hojka, *Adolf Dygacz (1914–2004)*..., s. 81.

⁷³ *Dygacz Adolf Karol, doc. dr hab.*, [w:] „*Non omnis moriar*”..., s. 78; Laureaci Nagrody im. Wojciecha Korfańtego, <http://archiwum.zwiazekg.type.pl/index>. [dostęp: 02.10.2019].

⁷⁴ K. Turek, *Adolf Dygacz – zarys życia i działalności*..., s. 10; J. Dygacz, *Adolf Dygacz – mąż*..., s. 43.

⁷⁵ J. Dygacz, *Adolf Dygacz – mąż*..., s. 44–45.

⁷⁶ B. Szmatoch, *Profesor Adolf Dygacz*..., s. 8.

⁷⁷ K. Turek, *Pieśni górnicze jako element refleksji naukowej*..., s. 17.

Adolf Dygacz zmarł w Katowicach 6 kwietnia 2004 r. Po nabożeństwie żałobnym w tamtejszej katedrze, ostateczne miejsce spoczynku znalazł na katowickim cmentarzu przy ul. Francuskiej⁷⁸. Pragnąc uczcić dokonania Dygacza, nadano jego imię Niepublicznej Szkole Muzycznej I i II stopnia w Koszęcinie⁷⁹. W 2010 r. na fasadzie kamienicy przy ul. Wita Stwosza 4 w Katowicach odsłonięto pamiątkową tablicę poświęconą Dygaczowi⁸⁰. Ponadto w 2012 r. w Katowicach w Galerii Artystów na pl. Grunwaldzkim umieszczono tablicę z płasko-rzeźbą jego popiersia⁸¹.

Bibliografia prac zwartych Adolfa Dygacza:

- Śpiewnik radiowej Czelodki*, Stalinogród [Katowice] 1953 (współautorzy: M. Kofta, J. Ponitycki).
- Pieśni ludowe Śląska Opolskiego*, Kraków 1954 (współautor J. Ligęza).
- Śpiewnik pieśni górniczych*, Katowice 1956.
- Śpiewnik opolski*, Katowice 1956.
- Śląskie pieśni powstańcze 1919–1921*, Katowice 1958.
- Pieśni górnicze. Studium i materiały*, Katowice 1960.
- Polska pieśń górniczo-hutnicza* (1964).
- Rzeka Odra w polskiej pieśni ludowej. Studium folklorystyczne*, Katowice 1966.
- Ludowe pieśni górnicze w Zagłębiu Dąbrowskim. Studium folklorystyczne*, Katowice 1975.
- Ludowe instrumenty szklane polskich hutników szkła*, „Studia instrumentorum musicae popularis” 1979.
- Polskie instrumenty ludowe. Studia folklorystyczne*, Katowice 1981 (współautor A. Kopoczek)
- Pieśni ludowe miasta Katowic. Źródeł i dokumentacja*, Katowice 1987.
- Nasze Katowice to piękne miasteczko. Śpiewnik pieśni ludowych w Katowicach*, Katowice 1988.
- Śląskie pieśni ludowe. Wybór źródeł i opracowanie*, Katowice 1995.
- Pieśni górnicze. Wybór źródeł i opracowanie*, Katowice 1995.
- Pieśni katowickie. Wybór źródeł i opracowanie*, Katowice 1996.
- Śpiewnik pieśni Zagłębia Dąbrowskiego. Wybór źródeł i opracowanie*, Katowice 1996.

⁷⁸ A. Wójcik, *Adolf Dygacz in memoriam*, „Gazeta Uniwersytecka. Miesięcznik Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach”, 2004, nr 7 (117), s. 42–43; A. Wójcik, *Od Droniowic...*, s. 48.

⁷⁹ B. Szmatoch, *Profesor Adolf Dygacz...*, s. 8.

⁸⁰ Zob. <http://www.katowice.eu/artykuly/3015,261.profesor-adolf-dygacz-uhonorowany.htm> [dostęp: 2.10.2019]

⁸¹ Dziś odsłonięcie popiersia Adolfa Dygacza w Galerii Artystycznej, <https://katowice.nasze-miasto.pl/dzis-odsloniecie-popiersia-adolfa-dygacza-w-galerii/ar/>. [dostęp: 02.10.2019].

Pieśni ludowe w powstaniu i plebiscycie na Górnym Śląsku, [w:] Obraz powstań śląskich w sztuce, Katowice 1996.

Pieśni powstańcze, Katowice 1997.

Śpiewnik pieśni lublinieckich, Katowice 1999.

Cztery pory roku w przysłowiach ze zbiorów Adolfa Dygacza, Katowice 2000.

Pieśni swawolne ze zbiorów Adolfa Dygacza, Katowice 2002.

Samorodne pieśni okresu drugiej wojny światowej w Zagłębiu Dąbrowskim.

Przegląd Źródeł, „Ziemia Będzińska” 1972, t. 4.

Śpiewnik pieśni Zagłębia Dąbrowskiego. Wybór i opracowanie, Katowice 2002.

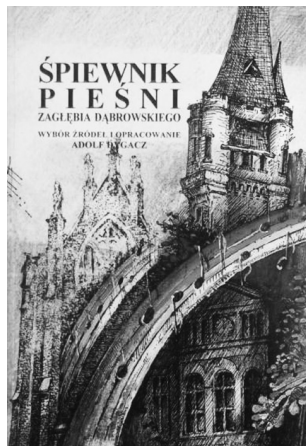
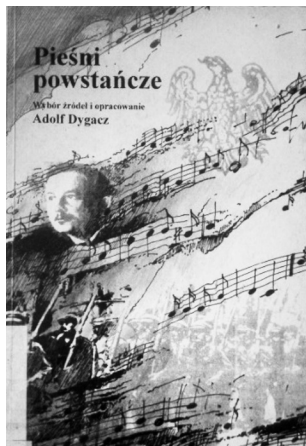
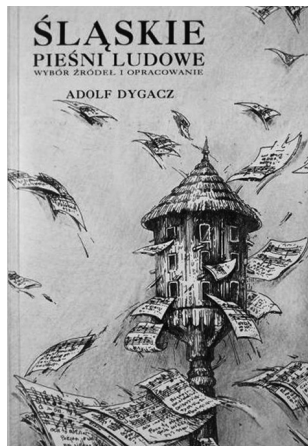
Świętochłowice w pieśni ludowej, Chorzów 2002.

Święta Barbara w pieśniach. Źródła i dokumentacja, Ruda Śląska 2004.

Profesor Adolf Dygacz z diabelskimi skrzypcami

Źródło: „Gazeta Uniwersytecka UŚ”, nr 7 (117), kwiecień 2004.

Bibliografia (wybrane pozycje)

- Dygacz Adolf Karol, *doc. dr hab.*, [w:] „*Non omnis moriar*”: *Zmarli pracownicy Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach 1968–2008*, red. Antoni Barciak, Katowice 2008.
- Dygacz K., *Indywidualność Adolfa Dygacza w świetle jego korespondencji*, [w:] *Adolf Dygacz 1914–2004. Życie i działalność*, Katowice 2007.
- Gabryś R., *Opolska pieśń ludowa z zapisów Adolfa Dygacza Kajze mi się podziół mój synocek miły i jej odzwierciedlenia kompozytorskie*, [w:] *Adolf Dygacz 1914–2004. Życie i działalność*, Katowice 2007.
- Hojka Z., *Adolf Dygacz (1914–2004) muzykolog*, [w:] *Ludzie bliscy i dalecy. Biogramy postaci związanych z III Liceum Ogólnokształcącym im. Adama Mickiewicza w Katowicach*, red. Z. Hojka, A. Różycka, t. 2, Katowice 2016.
- Kaszuba D., *Krytyka artystyczna Adolfa Dygacza*, Katowice–Ustroń 2004.
- Sobieska J., *Folklor muzyczny w praktyce i nauce*, [w:] *Polska współczesna kultura muzyczna 1944–1964*, red. E. Dziębowska, Kraków 1968.
- Wójcik A., *23.07.1914–6.04.2004 Adolf Dygacz in memoriam*, „Gazeta Uniwersytecka Miesięcznik Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach” nr 7 (117), kwiecień 2004.
- Wójcik A., *Co nieco o publicystyce i społecznej aktywności Adolfa Dygacza*, „Studia Artystyczne” 2015, nr 3.
- Turek K., *Adolf Dygacz – zarys życia i działalności*, [w:] *Adolf Dygacz 1914–2004. Życie i działalność*, Katowice 2007.
- Turek K., *Pieśni górnicze jako element refleksji naukowej Adolfa Dygacza*, [w:] *Adolf Dygacz 1914–2004. Życie i działalność*, Katowice 2007.